

ӘОЖ: 657.6 (574)

Ж.З. Оралбаева

Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университеті, Қазақстан, Алматы қ.
E-mail: oralbaeva_zhanar@mail.ru

Тиімділік аудитін жүргізу әдістемесі

Қазіргі уақытта тиімділік аудиті қаржылық бақылаудың негізгі түрлерінің бірі болып табылады. Тиімділік аудиті мемлекеттік қаражаттардың қаншалықты тиімді, үнемді жұмсалып отырғандығына бақылау жүргізуге бағытталған. Бұндай бақылау тек басқарудың өзіне тән аспектілерін ғана қамтып қоймай, сонымен бірге барлық басқарушылық қызметті, соның ішінде ұйымдастырушылық және әкімшілік жүйені қамтиды. Осыған байланысты осы мақалада тиімділік аудитін жоспарлау, іске асыру және нәтижелерін рәсімдеу процестерінде орындалуы міндетті болып табылатын негізгі ережелер мен іс-әрекеттер ашылған. Осы ережелер тиімділік аудитін жүргізу үшін қажетті тақырыптар мен объектілерді таңдау, оларды алдын-ала зерттеу, тексеру бағдарламаларын дайындау, максаттарды қалыптастыру тәртіптерін анықтайды, сонымен қатар, тиімділікті бағалау белгілерін қарастырады. Мақалада тексеру жүргізу әдістері, тексеру нәтижесі бойынша қорытындылар мен ұсыныстарды дайындау тәртіптері, қорытынды есептің құрылымына қойылатын талаптар баяндалған.

Түйін сөздер: аудит, тиімділік, тиімділік аудиті, тиімділік аудитінің кезендері, қорытынды есеп.

Zh.Z. Oralbaeva

Technique of performance audit

Currently, performance audit is one of the main types of financial control. Performance audit is aimed at testing how effectively and economically spent public funds. Such control includes not only specific aspects of management, but also the entire management activities, including organizational and administrative systems. In this regard, in this article the basic rules and procedures to be followed in the process of planning, conducting and recording the results of audit efficiency. They determine the order in which those objects and efficiency audits, their preliminary examination preparation program checks the formulation of its objectives and issues, as well as the development of performance criteria; considering methods of conducting audits, prepare findings, conclusions and recommendations based on their results; set out the requirements for the structure and design of the report on the audit.

Key words: audit, performance, performance audit, stages efficiency audit, audit report.

Ж.З. Оралбаева

Методика проведения аудита эффективности

В настоящее время аудит эффективности является одним из основных видов финансового контроля. Аудит эффективности направлен на проверку того, насколько эффективно и экономно расходуются государственные средства. Такой контроль включает не только специфические аспекты управления, но и всю управленческую деятельность, в том числе, организационную и административную системы. В связи с этим в настоящей статье раскрываются основные правила и процедуры, которые необходимо выполнять в процессе планирования, проведения и оформления результатов аудита эффективности. Они определяют порядок выбора тем и объектов проверок эффективности, их предварительного изучения, подготовки программы проверки, формулирования ее целей и вопросов, а также разработки критериев оценки эффективности; рассматривают методы проведения проверок, подготовку заключений, выводов и рекомендаций по их результатам; излагают требования к структуре и оформлению отчета по итогам проверки.

Ключевые слова: аудит, эффективность, аудит эффективности, этапы аудита эффективности, аудиторское заключение.

Менеджмент сапасы ұйымдардың, мемлекеттің және жалпы қоғамның тұрақтылығын қамтамасыз етуге және тиімді дамуында маңызды рөл атқарады. Соған байланысты соңғы жылдары әлемнің барлық елдерінде басқаруды жетілдіру сұрақтарына өте көп көңіл бөлінуде.

Тиімді басқару жүйесінің маңызды элементтерінің бірі аудит болып табылады. Қазіргі уақытта бухгалтерлік есеп жүргізудің және қаржылық ресурстарды бөлудің заңдылығы мен дұрыстығын тексеруге бағытталған аудит сол ұйымдардың, мемлекеттік органдардың қаржы-шаруашылық қызметтерінің тиімділігін, нәтижелілігін және үнемділігін анықтауға бағытталған аудитпен толықтырылып отыр. Тиімділік аудитінің негізгі мәні шаруашылықты жүргізу тетіктерін бағалай отырып, мемлекеттің немесе ұйымның ресурстарын неғұрлым нәтижелі, үнемді және тиімді жоспарлау мен оларды пайдалану бойынша нақты ұсыныстар жасау болып табылады.

Тиімділік аудиті аудиттелінетін субъектінің (мемлекеттік органдар, ұйымдар) экономикалық қызметтерінің нәтижелілігі, үнемділігі және өнімділігі туралы объективті мәліметтерді алу және оларды аналитикалық тұрғыдан бағалаудың жүйеленген, белгілі бір мақсатқа бағытталған ұйымдастырылған процесс. Тиімділік аудитінің мақсаты алынған мәліметтердің белгілі бір критерийлерге сәйкестік деңгейін анықтау және сол арқылы аудиттелінген қызметтің немесе бағдарламаның тиімділігі туралы пікір білдіру және тиімділікті жақсартуға бағытталған ұсыныстар жасау. Тиімділік аудитінің зерттеу бағыты болып мыналар табылады:

- қойылған мақсаттардың орындалуы (бағдарламаның мақсаты, ұйымның басқару органдарының қызметтері);
- нормативті-құқықтық ережелерге сәйкестігі;
- ресурстарды экономикалық тұрғыда тиімді пайдалану;
- тиімділік туралы мәліметтердің шынайылығы;
- қызметтің тиімділігін бақылау және бағалау.

Көбінесе тиімділік аудиті тексерілетін ұйымның немесе бағдарламада көрсетілген міндеттемелерді орындау үшін қолында бар ресурстарды қалай пайдаланғандығын зерттейді. Яғни, тиімділік аудиті арқылы қызметтің не-

месе бағдарламаның мақсаттарына неғұрлым нәтижелі, үнемді және өнімді жолдармен қол жеткізілуін қамтамасыз етуге болатындығы анықталады. Тиімділік аудитінің белгілі бір мақсатқа бағытталуын, көбінесе 3 «Е» әрпімен көрсетеді [1]:

- үнемділік («economy»);
- өнімділік («efficiency»);
- нәтижелілік («effectiveness»).

Осы үш түсініктің экономикалық әдебиеттерде бірыңғай қабылданған анықтамалары жоқ, бірақ көбінесе бұл түсініктер келесідей түсіндіріледі.

Үнемділік – яғни, талап етілетін сапаны ескере отырып, сатылып алынатын немесе пайдаланылатын ресурстарға жұмсалынатын шығындарды азайту. Бұл түсінік «сәйкес сапаны сақтай отырып, қызметті жүргізу үшін пайдаланылатын ресурстардың құнын азайту» деп анықталады. Үнемділіктің ресурстардың барлық түрлеріне қатысы бар (қаржылық ресурстар, адами ресурстар, ақпараттық ресурстар, материалдық ресурстар және т.б.).

Өнімділік – яғни, қызмет мынадай жағдайларда өнімді деп есептелінеді.

- егер қолда бар ресурстардан неғұрлым көп пайдалы өнімдер алу қамтамасыз етілсе,
- егер белгілі бір өнім көлемін өндіру үшін неғұрлым аз ресурстар жұмсалса.

Басқаша айтқанда, өнімділік ақшаны оңтайлы түрде жұмса дегенді білдіреді. Мысалы, аудитор тиімділікті бағалау кезінде пайдаланудағы құрылғылардың санын көбейту арқылы оларды жөндеу шығындары азайды ма? деген сұраққа көңіл бөледі. Әдетте өнімділік ұйымдардың ішкі қызметімен байланысты болады.

Нәтижелілігі – бұл алдын-ала анықталған мақсаттарға қандай деңгейде қол жеткізілгендігін, сонымен бірге болжанған және нақты көрсеткіштер арасындағы өзара байланысты көрсететін көрсеткіш. Егер күтілген нәтижеге қол жеткізу деңгейі жоғары болса, онда қызмет нәтижелі болып саналады.

Тиімділік аудитін үнемділік, тиімділік, нәтижелілікті жақсарту үшін мүмкіндіктер беретін кез-келген қызмет түрінде пайдалануға болады. Тиімділік аудитін ұйымдастыру және жүргізу процесі көп жағдайда қаржылық аудитке ұқсайды және келесідей кезеңдерден тұрады:

- 1) Жұмысты жоспарлау;

2) Тиімділік аудитін жүргізу үшін қажетті ақпараттар мен нақты мәліметтерді жинақтау;

3) Тиімділік аудитінің нәтижесі бойынша есепті жасау және ұсыну;

4) Тиімділік аудитінің нәтижесі бойынша берілген ұсыныстардың орындалуына бақылау жасау.

Тиімділік аудитін жүргізудің алғашқы кезеңі жоспарлау болып табылады. Жоспарлау кезінде ең алдымен, аудитті жүргізудің қажеттілігі оның мақсаты, көлемі және жүргізу әдістемесі анықталады. Сонымен бірге аудитті жүргізудің жалпы жоспары (графикі, мерзімдері) мен бағдарламасы (аудиторлық процедураларды жүргізу кезеңділігі) анықталуы керек. Тиімділік аудитін жоспарлау кезіндегі негізгі сұрақтардың бірі қаржылық, материалдық ресурстарды пайдаланудың үнемділігін, тиімділігін және нәтижелігін бағалауды ескере отырып, аудитті жүргізу қажеттілігін анықтау болып табылады. Тиімділік аудитін жоспарлау процесі аудит тақырыбы мен объектісін таңдаудан басталады.

Тиімділік аудитінің тақырыбы мен объектілерін таңдау үшін бүгінгі күнде туындап отырған мәселелер туралы ақпараттарды жинақтау, талдау және бағалау ұйымдастырылады. Яғни, келесідей мәселелерге көңіл бөлінеді:

– мемлекеттік үкімет органдарына олардың қызметтері мен міндеттерін орындау үшін бөлінген мемлекеттік қаражаттарды пайдалану мәселелері;

– мемлекеттік бағдарламалардың орындалу мәселелері;

– мемлекеттік меншікті басқару және оларды пайдалануды ұйымдастыру мәселелері;

– бюджет есебінен қаржыландырылатын мемлекеттік басқа да салаларындағы сұрақтар.

Осы мәліметтер тексеру жүргізілген ұйым қызметі туралы толық ақпарат алуға және сол негізде тексеру жүргізілетін нақты тақырып немесе объектілер бойынша ұсыныстар жасауға жеткілікті болуы керек.

Тиімділік аудитін жүргізу үшін қажетті ақпараттар мен нақты мәліметтер келесідей көздерден алынуы мүмкін:

– өткен тексерулердің нәтижелері және басқа бақылау органдарының тексеру материалдары;

– бюджеттің орындалуы бойынша оперативті бақылау нәтижелері;

– есептік қаржылық жылдағы бюджеттің орындалуын тексеру нәтижелері.

Жинақталған ақпараттарға жүргізілген талдау нәтижелері бойынша аудитор тексеру тақырыбы мен объектісінің тізімдерін алдынала анықтай алады. Анықтау кезінде келесідей белгілерді жетекшілікке алу керек:

1. Тексеру жүргізілетін тақырыптың әлеуметтік-экономикалық маңыздылығы.

Таңдалған тақырып мемлекеттік сектор үшін маңыздылығы бар сұрақтарды қамтыса немесе мемлекет мүддесін көздесе, сонымен бірге тексеру бірнеше министрліктер мен департаменттердің қызметтерін қамтыса, онда сол тақырып әлеуметтік экономикалық жағынан маңыздылығы жоғары деп саналады. Сондықтан да, әсіресе халықты толғандырып отырған, бұқаралық баспасөз беттерінде кең түрде талқыланып жатқан мәселелер тиімділік аудитінің тақырыбы немесе объектісі ретінде таңдалып алынуы керек.

2. Тексеру объектісінің қызметіндегі немесе мемлекеттік қаражаттарды пайдалану саласындағы тәуекелділік деңгейі.

Қарастырылып отырған тексеру объектісінің қызметіндегі тәуекелділік деңгейін анықтау тиімділік аудитін жүргізудің барлық кезеңдерінде маңызды болып табылады. Тиімділік аудиті жүргізу кезінде мемлекеттік қаражаттарды пайдаланудағы тәуекелділік деңгейіне жалпы баға берілуі керек. Осы кезеңде аудитор мынандай мәселелерге көңіл бөлуі тиіс:

– тексерілетін объектіге кері әсерін тигізуі мүмкін факторлар бар ма?

– олардың әсер ету деңгейлері қандай?

– факторлар әсер еткен жағдайда тексерілетін ұйым қызметінде қандай ауытқулар болуы мүмкін?

Мемлекеттік қаражаттарды пайдалану кезінде мүмкін болатын тәуекелділіктерге мыналар жатады:

– өткен уақытта жүргізген тексеру нәтижелері бойынша бақылаушы органдар анықтаған кемшіліктерді жоюға ұйым әкімшілігінің ешқандай іс-әрекеттер жасамауы;

– ұйымның ұйымдастыру-басқарушылық құрылымының жиі өзгеруі, басшысының жиі ауысуы, кадрларды жұмысқа қабылдау және одан шығару деңгейінің жоғарылығы;

– басқару жүйесінің күрделілігі;

– тексерілетін объект туралы баспасөз беттерінде бір-бірлеріне қарама-қайшы пікірлердің болуы.

3. Аудиттің мүмкін болатын нәтижелерін бағалау.

Аудиттің мүмкін болатын нәтижелерін бағалау жалпы тиімділік аудитінің тақырыбын таңдау процесіне әсерін тигізеді. Себебі, нақты бір тақырыптың маңыздылығы жүргізілген аудит нәтижесінің басқа салаларға әсер ету көлемімен анықталады. Мысалы, нақты бір тақырып бойынша жүргізілген аудит нәтижесі бойынша анықталған кемшіліктер басқа салаларға, объектілерге немесе қызмет түрлеріне әсер етуі мүмкін. Сондықтан да тиімділік аудитінің тақырыбы мен объектісіне таңдау жүргізу кезінде тексеру бойынша алынатын нәтижелердің басқа объектілердің тиімділіктерін жоғарылатуға қалай әсер ететіндігін алдын-ала бағалау маңызды болып табылады.

4. Тексерілетін объектілерде пайдаланған немесе соған бағытталған мемлекеттік қаражаттардың көлемі.

Тексерілетін объектіге бөлінетін мемлекеттік қаражаттардың көлемі көп болған сайын осы тақырып, тиімділік аудиті үшін маңызды болып табылады.

5. Тексерілетін объектіге алдын-ала тексерулер жүргізу.

Тексерілетін объектіге осы уақытқа дейін жүргізілген тексеру нәтижелерін ескеру маңызды болып табылады. Егер бақылаушы органдар осы уақытқа дейін сол объектіге тексерулерді жүргізсе, онда ең алдымен қандай нәтижелердің алынғандығын және анықталған кемшіліктерді жою бойынша қабылданған шараларды анықтау керек. Ұзақ уақыт бойы ешқандай тексерулер жүргізілмеген және бұрынғы жүргізілген тексерулер нәтижесі бойынша анықталған кемшіліктерді жою бойынша қабылданған шаралар дұрыс анықталмаған объектілер мен тақырыптар мемлекеттік бақылаушы органдар тарапынан тиімділік аудитін жүргізу үшін басымдылыққа ие болып табылады.

6. Тексеруші органның (аудитордың) ресурстары.

Тексеруші органдардың ресурстары немесе аудиторлардың ресурстары, тексеруші органдардың ресурстары (іс-сапар шығындары, көлік шығындары, қосымша тартылған мамандарға еңбекақы төлеу туралы келісім-

шарттар) тиімділік аудиті үшін тексеру жүргізген объектіні таңдау кезінде міндетті түрде ескерілуі қажет. Егер тиімділік аудиті мемлекеттік бақылаушы органдар (қаржы полициясы, салық органдары) жүзеге асырса, онда тексеру жұмыстарын жүргізу бойынша барлық шығындар мемлекеттік бюджет есебінен бөлінеді. Ал тиімділік аудиті мемлекеттік емес ұйымдардың қызметіне жүргізілетін болса, онда аудиторлардың барлық шығындары тексеру жүргізілетін ұйым есебінен қаржыландырылуы қажет.

Тексеру тақырыбын немесе объектісін таңдау кезінде қарастырылатын сұрақтар міндетті түрде негізделуі қажет және тексеруді жүргізу бойынша қаржылық шығын сметасын жасау қажет. Сырттан инспекторлар тартылған жағдайда олармен келісімшарттар бекітуі тиіс. Тексеруді жүргізу үшін жұмыс жоспарын жасау қажет, онда мынадай сұрақтар қарастырылуы керек:

- тексеру объектісінің атауы;
- әрбір объекті бойынша тексерілетін сұрақтар;
- нақты мәліметтер мен дәлелдемелерді жинақтау әдісі;
- қажетті ақпараттарды жинақтау көздері;
- тексеру жүргізілетін мерзім;
- тексеруші топтың жетекшісі және оның мүшелерінің тізімі.

Осындай іс-әрекеттер жасалғаннан кейін тексеруді жүзеге асыру үшін объектіге бару графигі дайындалады және қажет болған жағдайларда іс-сапар куәлігі рәсімделуі қажет. Тексеруге дайындық жұмыстарын жүргізу кезіндегі қарастырылатын ең соңғы мәселе тексеруші топ мүшелерінің қатысуымен жиналыс өткізу онда тексеруді жүргізу сұрақтарын талқылау.

Тиімділік аудитін жүргізудің келесі кезеңі аудит жүргізу үшін қажетті ақпараттарды жинақтау болып табылады. Бұл кезеңде төмендегідей іс-әрекеттер жасалады:

- 1) аудит жүргізілетін объектіні жан-жақты зерттеу;
- 2) тексерілетін объектіге қатысты нақты мәліметтер мен дәлелдемелерді жинақтау;
- 3) осы уақытқа дейін жүргізілген аудиторлық тексеру материалдарына талдау жасау;
- 4) қажет болған жағдайда қосымша мәліметтерді жинақтау;

5) тексеру нәтижесі бойынша акт жасау;

Тиімділік аудитінің нәтижесі бойынша есепті жасау және ұсыну кезеңінде келесідей жұмыстар атқарылады:

1. Тексеру нәтижесі туралы есептің жобасын дайындау оны тексеруші топ мүшелерінің арасында талқылау. Талқылауға қажет болған жағдайда сырттан тартылған эксперттер, кеңес берушілер де қатысуы мүмкін.

2. Жобаны талқылау нәтижесі бойынша есепке қажет болған жағдайда өзгертулер мен толықтырулар енгізіледі.

3. Тексеру нәтижесі бойынша дайындалған қорытындылар ұсыныстарға қатысты тексерілген ұйым жетекшілерінің көрсеткен кемшіліктерін, ескертулерін жазбаша түрде алу.

4. Ұйым жетекшілерінен алынған ескертулерді ескере отырып есеп жобасын қайта қарау.

5. Тексеру нәтижесі бойынша жасалған есептің жобасын тексеруді жүргізуге тапсырыс берген ұйымға жіберу.

6. Тексеру нәтижесі бойынша соңғы есепті жасау. Онда мына сұрақтар міндетті түрде көрініс табуы керек: осы тексерудің мақсаты, тексеру жүргізген уақыт аралығы, тексерілген объектіге қысқаша сипаттама, тексеру жүргізген объектінің тізімі, тиімділікті бағалау белгілері, тексеру нәтижесі бойынша жасалған қорытынды, берілген ұсыныстар, тексерілген ұйым жетекшілерінің ескертулері мен келіспеушіліктері

7. Тексеруді жүргізгенде тапсырыс берген ұйымда «Тексеру нәтижесі бойынша жасалған есеп» бекітілгеннен кейін тексеру нәтижелері туралы бұқаралық баспасөз беттері үшін хабарлама дайындау.

8. Тексеру қорытындысы бойынша пресс-конференция үшін материалдар дайындау.

9. Тексеру нәтижелері туралы қысқаша түйіндеме жасау.

Тиімділік аудитінің нәтижесі бойынша берілген ұсыныстардың орындалуына бақылау жасау кезеңінде жүргізілген аудит бойынша жасалынған ұсыныстар бойынша жауаптар күту және жүргізілген аудит нәтижесінде көрсетілген ұсыныстардың орындалуы бойынша нақты мәліметтерді жинақтау және талдау іске асырылады.

Тиімділік аудитін жүргізудің әрбір кезеңдері бойынша белгіленетін мерзім ең алдымен тексерудің мақсатына, көлеміне, аудит жүргізетін мамандардың санына байланыс-

ты анықталады. Аудиттің әрбір кезеңі сәйкес құжаттармен рәсімделуі қажет.

Сонымен, тиімділік аудитінің мақсаты оны жүргізу процесінде не орындалуы қажет екендігінің нақты көрсетілуі. Мақсат нақты анықталуы керек. Себебі тексеруге қатысушылар өздерінің қандай жұмыстар орындау керек екендігін нақты түсінулері керек. Нақты бір объектіге жүргізілген тиімділік аудитінің мақсаты оның тақырыбын анықтау кезінде белгіленеді. Тиімділік аудитінің мақсаты аудит нәтижесі бойынша қорытындылар мен ұсыныстарды қалыптастыру үшін ақпараттардың негізгі көзі болып табылатын бақылау шараларын анықтау үшін база болып табылады. Бұл жағдайда алға қойылған мақсатқа қол жеткізу үшін қандай сұрақтар тексерілуі қажет екендігі маңызды болып табылады. Себебі әрбір тексеріс нәтижесі бойынша шешілуі қажетті сұрақтарға нақты және түсінікті түрде жауаптар беру керек деген қағиданы сақтауы қажет. Мәселен, белгілі бір мемлекеттік бағдарламаны іске асырудың тиімділігін тексеру мақсатын келесідей сұрақтарды қарастыру барысында анықтау керек [2]:

- бағдарламаның мақсаты мен міндеттері;
- осы бағдарламаны іске асыру процесінде пайдаланылатын қаржылық, еңбек, материалдық және ақпараттық ресурстар;
- осы бағдарламаны іске асыру кезіндегі соңғы нәтиже.

Тиімділік аудитін жүргізу үшін нақты мақсатты анықтау кезінде тексеруге жататын сұрақтардың маңыздылығын ескеру керек. Сұрақтардың маңыздылығы аудиторлық есепті пайдаланушылар үшін қажет болып табылады. Тиімділік аудиті туралы аудиторлық есепті пайдаланушылар аудит жүргізуді талап ететін мемлекеттік органдар, депутаттар жүргізілген аудит нәтижесі бойынша ұсыныстарды орындауға жауапкершілік алатын шаруашылық субъектілері, бұқаралық баспасөз өкілдері және қызығушылық танытатын т.б. тұлғалар болып табылады.

Сонымен, тиімділік аудитін ұйымдастыру және жүзеге асыру әдістемелерін жетілдіру бойынша келесідей тәжірибелік кеңестер ұсынамыз:

1) Нақты әлеуметтік-экономикалық мәселелерді шешуге арналған мемлекеттік мақсаттық бағдарламаларға тиімділік аудитін жүргізу қажет. Бұл жағдайда алғаш рет жүргізілген тиімділік аудитінің көлемі аз болғаны тиімді

болып саналады. Бұндай кезде тексерушілер бағдарламаларды тексеру кезінде кемшіліктерді анықтауға көңіл бөлулері қажет.

2) Тексеруші топтың құрамына аналитикалық жұмыстарды жүргізе алатын және тексерілетін сала бойынша сәйкес білімі бар инспекторларды енгізу қажет.

3) Тексерілетін бағдарламаларды алдын-ала мұқият зерттеу қажет және тексерудің мақсаты мен сұрақтары нақты анықталуы керек. Тексеру мақсатын екеуден асырмаған дұрыс.

4) Бағдарламаларды іске асыру бойынша кемшіліктерді анықтауға ұйым қызметкерлерімен әңгімелесулер арқылы қол жеткізген тиімді болып саналады. Сонымен бірге, инспектор мемлекеттік бағдарламаға қатысы бар адамдармен қажетті байланыстар орнату арқылы да тексеруге әсер ететін маңызды ақпараттарды ала алады.

5) Тексеруді жүргізген инспекторларды алдын-ала үйрету, оқытудың маңыздылығына қарамастан нағыз үйрену тексеру объектісін де болатынын естен шығармау керек.

6) Бірнеше тексерулер жүргізгеннен кейін тексеруші топтың ішінен тиімділік аудитінің әдістерін неғұрлым терең меңгерген және жұмысы бойынша жақсы нәтижелер көрсеткен инспекторларды анықтау қажет. Тиімділік аудитіне қатысты басқа тексерулер жүргізу кезінде анықталған инспекторларға тексеруші топты басқаруды талап етуге болады.

7) Тексеруші топ мүшелері жүргізілген тексеру нәтижесі бойынша жасалған есепте көрсетілген әрбір кемшіліктерін қорытындыларын дәлелдей білуі қажет. Дәлелдеу үшін қажетті ақпараттары, құжаттары болуы керек.

8) Тексеру жүргізу барысында тексеріліп жатқан ұйым басшыларымен кездесіп отырудың маңыздылығы жоғары.

9) Тиімділік аудитін жүргізу нәтижесі бойынша жасалған есеп қысқа болуы қажет (20 беттен көп емес) және онда тексерудің негізгі қорытындылары ғана көрсетілуі қажет.

10) Тиімділік аудитінің нәтижесі бойынша жасалған есепке қызығушылық танытқан тұлғалардың неғұрлым көп болғаны дұрыс.

Әдебиеттер

1. Аудит эффективности в рыночной экономике: учебное пособие / Е.И. Иванова, М.В. Мельник, В.И. Шлейников; под ред. С.И. Гайдаржи. — М.: КНОРУС, 2007. — 328 с.
2. Нургазиева Л.А. Совершенствование методологии и методики аудита эффективности государственных средств // Государственный аудит. — 2010. — №3 (8). — С. 22-30.

References

1. Audit effektivnosty v pinoshnoi ekonomike: Ushebnoe fosobie / E.I. Ivanov, M.V. Melnik, V.I. Shleynikov; ed. SI Gaydarzhi. — М.: KNORUS, 2007. - 328.
2. Nurgazieva L.A. Sovershenstvovanie metodologi I metodiki audita effektivnosti // Gosudarstvennyi audit. — 2010. — № 3 (8). — S. 22-30.